

KS. PIOTR KULBACKI

Instytut Nauk Teologicznych

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

PARAFIA WEDŁUG EKLEZJOLOGII *VATICANUM II*

Słowa kluczowe: parafia, wspólnota, ewangelizacja, katechumenat, misja, Eucharystia

1. Wstęp. 2. Wspólnota zamieszkania i życia religijnego. 3. Ewolucja parafii. 4. Kościół wspólnotą zbawienia. 5. Zgromadzenie Eucharystyczne sakramentem Kościoła. 6. Parafia a Kościół lokalny. 7. Personalistyczny wymiar wspólnoty lokalnej. 8. Ewangelizacyjno-katechumenalny charakter parafii. 9. Proces pokoleniowy. 10. Instytucjonalne punkty odniesienia. 11. Zakończenie

1. WSTĘP

Na pytanie, co szczególnie w myśli soborowej charakteryzuje parafię, najczęściej udzielana jest skrótowa odpowiedź: „parafia jest wspólnotą wspólnot”. To lakoniczne określenie wymaga jednak pogłębienia teologicznego, gdyż zbyt łatwo jest ono zredukowane do płaszczyzny opisywanej w naukach społecznych jako zbiór małych grup, których rola wynika z naturalnych prawideł rządzących życiem ludzkim. Socjologiczne rozumienie parafii jako „wspólnoty wspólnot” może być zbyt skomplikowane na określeniu operacyjnym, nie ujawniającym jeszcze pełni teologicznego znaczenia parafii i jej dynamiki ewangelizacyjnej¹. Mówiąc o współczesnej parafii, należy sięgnąć do historycznie kształtujących ją konstytutywnych elementów.

2. WSPÓLNOTA ZAMIESZKANIA I ŻYCIA RELIGIJNEGO

Etymologia polskiego wyrazu „parafia” wywodzi go z greckiego *paroikia* (łac. *paroecia*), pochodzącego od czasownika *paroikein*, oznaczającego „mieszkać obok” i rzeczownika *paroikos*, oznaczającego sąsiada – obcego, który osiedlił się w danej miejscowości. Stary Testament używał słowa *paroikos* na określenie obcego, który zamieszkał w ziemi izraelskiej i na określenie Żydów podczas ich przebywa-

¹ Por. W. Piwowarski, *Religijność miejska w rejonie uprzemysłowionym*, Warszawa 1977, 27; J. Mariański, *Życie parafii*, Wrocław 1984, 7.

nia w ziemi egipskiej. Termin ten jest także odnoszony do ziemskiej wędrówki Izraela. W Nowym Testamencie i w literaturze patrystycznej *paroikia* oznacza doczesny stan przebywania Kościoła na ziemi – na obczyźnie, co stanowi antytyp ojczyzny wiecznej (por. 1 P 1, 17)².

Powstanie chrześcijańskiej wspólnoty eklezjalnej gromadzącej się wokół apostołów nadało terminowi *paroikia* nowe znaczenie. Już w czasach św. Klemensa Rzymskiego († 101)³ termin ten odnoszono do gminy chrześcijańskiej, na czele której stał biskup. Tak określano Kościół istniejący w danym miejscu, w którym wokół biskupa i jego prezbiterium było skoncentrowane życie religijne. Termin ten był synonimem później ukształtowanego pojęcia diecezji⁴.

Od III w., gdy wraz z rozszerzaniem się chrześcijaństwa powstawały w ośrodku pomocnicze w miastach, tzw. kościoły tytularne (*tituli*) na przedmieściach oraz ośrodki na wsiach, termin *paroikia* zaczęto stosować przede wszystkim do nich. Na ten pomocniczy charakter wskazywało wysyłanie do nich przez biskupa prezbiterów na niedziele i święta, a główne obchody liturgiczne gromadziły wiernych pod przewodnictwem biskupa w jego kościele. Dalszy rozwój społeczności chrześcijańskiej prowadził do tworzenia ośrodków życia religijnego ze stałymi prezbiterami, którzy oczywiście byli podlegli biskupowi⁵.

3. EWOLUCJA PARAFII

W najstarszym opisie liturgii niedzielnej, podanym w połowie II w. przez św. Justyna, znajdujemy obrzęd odesłania katechumenów po czytaniach i homilii i ewentualnie modlitwach wstawieniowych⁶. Podobnie odsyłano pokutników i innych niedopuszczonych do udziału w Eucharystii⁷. Jako relikw pozostął w mszale przedsoborowym podział na tzw. mszę katechumenów i mszę wiernych⁸. Stanowi to świadectwo stałego i powszechnego w pierwszych wiekach zjawiska obecności katechumenów będących w procesie włączania ich do Kościoła. Wierni na każdym zgromadzeniu mogli być świadkami owoców ewangelizacji i procesu formacji katechumenów. Umacniało to w każdą niedzielę świa-

² Por. R. Kamiński, *Parafia*, w: *Leksykon teologii pastoralnej*, red. R. Kamiński, W. Przygoda, M. Fiałkowski, Lublin 2006, 587.

³ Por. Cz. Bartnik, *Kościół Jezusa Chrystusa*, Wrocław 1982, 225; zob. J. Pałucki, *Klemens I Rzymski*, EK 9 kol. 105–107.

⁴ Por. R. Kamiński, *Parafia miejscem realizacji duszpasterstwa*, w: *Teologia pastoralna*, t. 2, red. tenże, Lublin 2002, 12.

⁵ Tamże.

⁶ Por. Justyn Męczennik, *Apologia*, w: M. Michalski, *Antologia literatury patrystycznej*, t. 1, Warszawa 1975, 96–97.

⁷ Por. *Konstytucje apostołskie, Księga VIII*, w: M. Michalski, *Antologia literatury patrystycznej*, t. 2, Warszawa 1982, 349.

⁸ Por. P. Kulbacki, *Modlitwa powszechna jako modlitwa wiernych*, *Roczniki Liturgiczno-Homiletyczne* 57 (2010), z. 1, 145; 154.

domość misyjnego charakteru Kościoła i ujawniało istnienie więzów wspólnoty wiernych i jeszcze nieochrzczonych.

Postępy ewangelizacji i wzrost liczby mieszkańców dotychczasowego imperium rzymskiego oraz przyjmowanie chrztu przez kolejne kraje stymulowało rozwój sieci parafialnej. Jej podstawą było sprawowanie liturgii w kościołach i kaplicach, z którymi było związane duchowieństwo utrzymujące łączność z biskupem i kościołem biskupim. Zagęszczanie sieci parafialnej skorelowane było z określaniem terenu prowadzenia duszpasterstwa i wprowadzaniem prawnych regulacji dotyczących prowadzenia posługi, jej zakresu, sposobów utrzymywania duchowieństwa oraz potrzebnych do życia religijnego środków materialnych. W VI w. sieć parafialna objęła cały chrześcijański Zachód i stała się oczywistym elementem życia Kościoła⁹.

W epoce średniowiecznego porządku feudalnego w społeczeństwie ochrzczonych, gdy dotychczasową funkcję katechumenalną domyślnie złożono na barki rodziców, zakładano całkowitą skuteczność domowego wychowania religijnego¹⁰. Parafia stała się miejscem indywidualnego uświęcenia. Zapominano o roli wspólnoty Kościoła w pośrednictwie zbawczym, przez co widziano w parafii jednostkę administracji kościelnej związaną ze strukturą feudalną i uzależniającą począwszy od strony materialnej, jej funkcjonowanie, od świeckich fundatorów¹¹.

Reforma gregoriańska u początków w II tysiącleciu, chcąc chronić strukturę życia Kościoła od zbyt wielkiej zależności od świeckich feudałów, spowodowała wyodrębnienie klasy duchownych. Kościół jawił się jako *societas perfecta* zorganizowana hierarchicznie pod władzę papieża, co utrwalało dualizm kler-laikat. Proces ten pogłębiała późniejsza reakcja na reformację, akcentująca w obrazie Kościoła element instytucji i władzy; aż do XIX w. eklezjologia coraz bardziej przybierała charakter „hierarchologii”¹². Z drugiej strony doniosłość reformy gregoriańskiej polegała m.in. na przywróceniu dyscypliny kleru i postulowaniu wspólnotowych form jego życia i posługi zarówno w parafiach miejskich, jak i wiejskich, co także dziś ponawiają dokumenty *Vaticanum II* i posoborowe¹³.

W Polsce rozwój osadnictwa w XII–XIII w. spowodował wielki rozwój sieci parafialnej, stanowiącej punkt odniesienia nie tylko życia liturgicznego, ale budowania więzi społecznych na bazie apostołstwa licznych bractw, szkół i szpitali¹⁴. Jakąś analogią tej koncepcji, przy nowoczesnym dowartościowaniu roli laikatu na przełomie XIX i XX w., stanie się oparte na strukturze parafialnej podejmowanie apostołstwa prowadzonego przez świeckich, przy czym w początkach ubiegłego stulecia w dalszym ciągu uważano, iż laikat wymaga tylko uzupełnienia jego formacji apostołskiej, gdyż zakładano naturalną głęboką podstawową formację chrześcijańską¹⁵.

⁹ R. Kamiński, *Parafia miejscem realizacji...*, dz.cyt., 14.

¹⁰ Por. F. Blachnicki, *Losy katechumenatu w ciągu dziejów*, w: tenże, *Sympatycy czy chrześcijanie?*, Kraków 2016, 83.

¹¹ R. Kamiński, *Parafia miejscem realizacji...*, dz.cyt., 15.

¹² Por. M.D. Knowles, D. Obolensky, *Historia Kościoła*, t. 2, Warszawa 1988, 134 n; F. Blachnicki, *Istotne cechy ruchu eklezjalnego*, w: tenże, *Charyzmat Światło-Życie*, Kraków 2010, 8.

¹³ Por. R. Kamiński, *Parafia miejscem realizacji...*, dz.cyt., 16.

¹⁴ Por. tamże, 17.

¹⁵ Por. F. Blachnicki, *Pedagogia ministrancka*, Warszawa 2011, 106–107.

Umacniając społeczną rolę parafii od XIV do XVI w., nadano jej prawny status wyodrębnionej jednostki organizacyjnej Kościoła, czemu jednak nie zawsze towarzyszył rozwój życia religijnego. Stała się ona źródłem dochodów proboszczów, obowiązki duszpasterskie przerzucających na nisko opłacanych wikariuszy. Zjawiska te korelowały z niskim poziomem wykształcenia kleru parafialnego. Sytuacja taka sprzyjała rozpowszechnianiu się reformacji.

Dlatego w XVI w. Sobór Trydencki wprowadził obowiązek rezydencji i osobistego zaangażowania w duszpasterstwie zarówno biskupów, jak i proboszczów. Sobór uporządkował zagadnienie terytorium parafii, jej kościoła i beneficjum, praw i obowiązków proboszcza oraz formacji duchowieństwa. Jednak w dokumentach *Tridentinum* jawi się obraz parafii nie tyle jako wspólnoty, ile instytucji, w której udziela się sakramentów i naucza prawd wiary, a na proboszczu spoczywa odpowiedzialność za parafian. Charakter przynależności do parafii został określony w sposób instytucjonalny: terytorium, proboszcz osobiście znający parafian, świątynia, czynności parafialne w tym administrowanie (posługa) sakramentów. Zostały zatem zdefiniowane trzy konstytutywne elementy parafii – określona grupa wiernych (na zasadzie terytorialnej), własny kościół do sprawowania liturgii i własny duszpasterz. Chodziło o umożliwienie bezpośrednich kontaktów proboszcza z wiernymi (jednak w praktyce miało to najczęściej charakter kontaktów instytucjonalnych, a nie osobowych). Dlatego Sobór Trydencki wskazał także potrzebę podziału parafii na mniejsze. Niestety, trydencki katechizm kardynała Roberta Bellarmina, który umocnił w eklezjologii na kilka stuleci koncepcję centralistyczną i jurydyczną, potraktował parafię przede wszystkim jako najniższy szczebel organizacyjny Kościoła, mający na celu opiekę duszpasterską na wiernymi. Wypracowane w owym okresie instytucjonalne elementy, znajdują swe odbicie w dzisiejszym prawie kanonicznym¹⁶.

Nowożytny koncepcje oświeceniowe i deistyczne w życiu społecznym położyły akcent na autorytet moralny Kościoła, a nie na jego charakter historiozbowczy. Dlatego parafia stawała się przede wszystkim jednostką administracyjną szerzącą oświatę i moralność, a dopiero w drugim rzędzie widziano w niej społeczność wiary i liturgii¹⁷.

Industrializacja w XIX w. i towarzyszące jej migracje do wielkich miast powodowały wyobcowanie wiernych z oddziaływania parafii¹⁸. Powiększanie świątyń i liczby kapłanów posługujących w nich umożliwiało działalność wielu organizacjom religijnym, sprzyjając kultywowaniu subiektywnych form pobożności¹⁹. Swoistym echem tej epoki są spotykane w kilku krajach (także zdarza się w Polsce) parafie, które zdają się przypominać dom kultury, dający odpowiedź na naturalne zapotrzebowanie lokalnej społeczności, ale w których głoszenie słowa Bożego,

¹⁶ Por. R. Kamiński, *Parafia miejscem realizacji...*, dz.cyt., 18–20

¹⁷ Por. F. Blachnicki, *Konieczność odnowy liturgii na tle jej tradycyjnej koncepcji*, w: tenże, *Jaka odnowa liturgii?*, Kraków 2015, 26.

¹⁸ Por. J. Mariański, *Kościół w społeczeństwie przemysłowym*, Warszawa 1983, 49–63.

¹⁹ Por. R. Kamiński, *Parafia miejscem realizacji...*, dz.cyt., 20.

przecież żywe i skuteczne²⁰, schodzi na drugi plan wobec innych aktywności, a liturgia zostaje przyćmiona festynem parafialnym.

Dopiero na przełomie XIX i XX w. przewyciężono koncepcję wielkich parafii z wielkimi kościołami i powrócono do trydenckiej idei budowania naturalnych i nadprzyrodzonych więzi wspólnotowych w parafiach. Pojawiła się wyraźna świadomość, iż parafie są nie tylko okręgami duszpasterskimi, ale podstawowymi ośrodkami życia liturgicznego i religijnego. Eklezjologiczne koncepcje wypracowane w XIX w. w szkole tybińskiej zaowocowały w okresie międzywojennym przewyciężeniem jurydycznego i socjologicznego rozumienia parafii na rzecz widzenia w niej rzeczywistości nadprzyrodzonej – komórki Ciała Chrystusowego. Oznaczało to, że ośrodkiem życia parafii powinna być msza św., a sakramenty i błogosławieństwa źródłami nadprzyrodzonego życia.

Natomiast po II wojnie światowej podjęto dyskusję, w jakim stopniu to, co dotyczy Kościoła powszechnego, można odnieść do diecezji, a nawet do parafii. Badania m.in. Andrzeja Jungmanna, Franciszka Xawerego Arnolda czy Karola Rahnera oraz Encyklika Piusa XII *Mystici Corporis* w okresie przedsoborowym rozwijały teologię wspólnoty. Jednak dopiero rozwój biblijnej teologii ludu Bożego (D.M. Coster, N.A. Dahl, L. Cerfaux) dowartościował rozumienie Kościoła jako wspólnoty – *communio sanctorum*. Dlatego posoborowe teologiczno-pastoralne ujęcie parafii nie jest skoncentrowanie wyłącznie na instytucjonalnej stronie opieki duszpasterskiej nad wiernymi, ale przede wszystkim na wydarzeniu Kościoła i wspólnotcie zbawczego działania Chrystusa²¹.

4. KOŚCIÓŁ WSPÓLNOTĄ ZBAWIENIA

Konstytucja dogmatyczna o Kościele podkreśla, iż „podoabało się [...] Bogu uświęcać i zbawiać ludzi nie pojedynczo, z wyłączeniem wszelkich wzajemnych powiązań, lecz ustanowić ich jako lud, który uznałby Go w prawdzie i Jemu święcie służył”. W tym celu Bóg wybrał sobie lud, który przeprowadził od niewoli ku wyzwoleniu i zawarł z nim przymierze oraz przygotowywał do nowego, doskonałego przymierza w Chrystusie poprzez Jego Misterium Wcieleńia i Misterium Paschalne²². Kościół nowego przymierza był prefigurowany w Starym Przymierzu²³. Kardynał Józef Ratzinger, późniejszy papież, precyzował, iż „słowo *ecclesia* – «Kościół» stanowi nowotestamentalną odmianę i reinterpretację

²⁰ Por. S. Dyk, *Homiletyka – nauka w służbie ewangelizacji, liturgii i chrześcijańskiego życia*, w: *Teologia pastoralna nauką w służbie nowej ewangelizacji*, red. Cz. Krakowiak i in., Lublin 2010, 85–105; Z. Głowacki, *Sakramentalność liturgii słowa Bożego we mszy świętej*, *Roczniki Teologiczne* 63 (2016), z. 8, 5–19; B. Migut, *Celebracja liturgiczna jako locus homilii*, *Roczniki Teologiczne* 64 (2017), z. 8, 83–95.

²¹ Por. R. Kamiński, *Parafia miejscem realizacji...*, dz.cyt., 20–22; F. Blachnicki, *Istotne cechy* s. 10; szerzej zob. tenże, *Teologia pastoralna ogólna*, cz. 2: *Eklezjologiczna dedukcja teologii pastoralnej*, Warszawa 2015 [dalej w skr. TPO II], 199–222.

²² Por. KK 9.

²³ Por. KK 2–3.

starotestamentalnego terminu «lud Boży». Używa się go, ponieważ w swej treści zawiera myśl, że dopiero nowe narodzenie w Chrystusie z nie-ludu czyni lud²⁴.

Należy przy tym podkreślić, iż ten społeczny wymiar zbawczych planów Bożych ma charakter wybitnie personalistyczny – osobowego spotkania z Chrystusem w Jego słowie, w wierze i w sakramencie. W tym zbawczym dialogu Bóg, będąc absolutnie suwerenny, nigdy nie narusza wolności wyboru człowieka²⁵.

Konstytucja *Lumen gentium*, w celu ukazania natury Kościoła, przywołuje starotestamentalne opisy zgromadzenia (*qahal*) ludu Bożego (por. Lb 20, 4; Pwt 23, 2nn; Ne 13, 1), nazywając Izrael wędrujący przez pustynię Kościołem Bożym – *Dei Ecclesia*²⁶. Formowanie tego ludu miało charakter liturgiczny – początkowo rodzinny obchód upamiętniający Exodus; następnie ukonstytuowanie ludu Bożego poprzez Przymierze pod Synajem czy odnowienie Przymierza za czasów Nehemiasza znalazły swą kontynuację w rodzinnej i świątynnej celebracji Paschy. Słowo, odpowiedź ludu, złożenie ofiary i uczta ofiarna stały się dla Jezusa paradygmatem ustanowienia Eucharystii – uobecniającej Jego zbawcze Misterium Paschalne²⁷.

5. ZGROMADZENIE EUCHARYSTYCZNE SAKRAMENTEM KOŚCIOŁA

Posoborowa eklezjologia eucharystyczna²⁸ zwraca uwagę na to, iż Dzieje Apostolskie, opisując życie pierwszej wspólnoty, wskazują, iż włączeni do niej przez chrzest „trwali [...] w nauce Apostołów i we wspólnocie, w łamaniu chleba i w modlitwach” (por. Dz 2, 42). Święty Paweł, pisząc List do Koryntian, gromadzących się na sprawowanie Eucharystii, określił ich mianem Kościoła (por. 1 Kor 11, 17–27). Eucharystia stała się podstawowym elementem tożsamości eklezjalnej, co potwierdzają starożytny akta z procesów męczenników z północnoafrykańskiej Abiteny zeznających, iż nie wyobrażają sobie przynależności do Chrystusa bez uczestnictwa w niedzielnej liturgii²⁹.

Dlatego Sobór wskazuje, iż Kościół urzeczywistnia się w liturgii, a podstawowym znakiem widzialnym Kościoła jest zgromadzenie eucharystyczne³⁰. W Konstytucji dogmatycznej o Kościele czytamy, że „Kościół jest w Chrystusie jakby sakramentem, czyli znakiem i narzędziem wewnętrznego zjednoczenia z Bogiem

²⁴ Por. J. Ratzinger, *Eklezjologia II Soboru Watykańskiego*, w: tenże, *Kościół – znak wśród narodów. Opera Omnia*, t. VIII/1, Lublin 2013, 249.

²⁵ Por. KKK 1087–1083; P. Kulbacki, *Liturgia Kościoła miejscem spotkania suwerennego Boga z wolnym człowiekiem*, *Łódzkie Studia Teologiczne* 18 (2009), 147–156.

²⁶ Por. KK 9; *Biblia Tysiąclecia*, Poznań: Pallottinum 2000, Wyd. 5; *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, t. 1: *Stary Testament*, Poznań 1982, Wyd. 2.

²⁷ Zob. B. Nadolski, *Urzeczywistnianie się Kościoła w liturgii*, Poznań 1981, 25–34.

²⁸ Por. P. Kulbacki, *Eklezjologia eucharystyczna*, w: *Studia liturgiczne*, t. 14: *Eucharystia – tajemnica celebrowana*, red. W. Pałęcki, A. Megger, Lublin 2018, 11–19.

²⁹ Por. P. Kulbacki, *Eucharystia i ewangelizacja młodzieży*, Łódź 1998, 88–89.

³⁰ Por. KK 26.

i jedności całego rodzaju ludzkiego”³¹. Tak określone pojęcie Kościoła jako sakramentu (*prasadamentu*) odwołuje się nie tyle do potwierdzonej przez Sobór Trydencki teologii sakramentów późnego średniowiecza, ile do starożytnej koncepcji misterium sięgającej czasów Ojców Kościoła³². Konstytucja mówi o nowym Izraelu jako Kościele Chrystusa – *Ecclesia Christi* (por. Mt 16, 18), będącym według św. Cypriana, „dla wszystkich i dla każdego z osobna widzialnym sakramentem [...] zbawczej jedności” (*inseparabile unitatis sacramentum*)³³.

Tym samym określeniem posługuje się Konstytucja o liturgii, która akcentując społeczną naturę czynności liturgicznych, podkreśla, iż „nie są [one] prywatnymi czynnościami, lecz uroczyste sprawowanymi obrzędami Kościoła, który jest «sakramentem jedności», czyli ludem świętym, zjednoczonym i zorganizowanym pod zwierzchnictwem biskupów”³⁴. Czynności liturgiczne wyrażają naturę Kościoła, są wykonywane przez całe Ciało Kościoła, czyniąc je widocznym. Innymi słowy, Kościół jako *sakrament* wyraża się przez czynności liturgiczne³⁵. Dlatego J. Ratzinger w swojej refleksji nad eklezjologią *Vaticanum II* zauważa, iż Sobór „obok słowa «lud Boży» na pierwszy plan wysunął inne, drugie istotne dla Kościoła określenie: Kościół jako sakrament. Jesteśmy wierni soborowi tylko wtedy, kiedy obydwie te centralne sformułowania jego eklezjologii, sakrament i lud Boży, czytamy łącznie i rozumiemy je jako nieodłączne od siebie. Widać tutaj jak dalece sobór jest jeszcze przed nami: idea Kościoła jako sakramentu nie bardzo doszła do naszej świadomości”³⁶.

Oznacza to, iż Kościół może być definiowany tylko przez pryzmat liturgii, a jego epifanię stanowi celebrowanie Eucharystii. Zrozumiałe się staje, iż na „sakramentalny” charakter parafii jako znaku Kościoła wskazuje fakt, iż z 33 tekstów soborowych wzmiankujących o parafii, aż 10 z nich jest związanych z nauczaniem o Kościele powszechnym. Zarazem należy zwrócić uwagę za J. Ratzingerem, iż Konstytucja o liturgii nie mówi, iż „Kościół jest cały w każdej celebrującej Eucharystię wspólnotie”, lecz „Kościół Chrystusa jest prawdziwie obecny we wszystkich prawowitych miejscowych zgromadzeniach wiernych, które, o ile trwają przy swoich pasterzach, nazywane są w Nowym Testamencie Kościołem”³⁷. Prefekt Kongregacji Nauki Wiary w liście do biskupów *Communione notio* podkreślał, iż pojawiające się błędne interpretacje marginalizujące jedność i powszechność Kościoła, a widzące w sprawowaniu Eucharystii celebrowanie całości misterium Kościoła³⁸. W parafii przepowiada się

³¹ KK 1; por. KK 9, 48; Benedykt XVI, Adhortacja apostolska *Sacramentum caritatis* (22 II 2007), n. 16.

³² Por. TPO II, s. 231–244; zob. Y. Congar, *Kościół jako sakrament zbawienia*, Warszawa 1980. S. Pié-Ninot, *Wprowadzenie do eklezjologii*, Kraków 2002, 26–27; W. Pałęcki, *Rok liturgiczny Pascha Chrystusa*, Sandomierz 2006, 89–93.

³³ Por. KK 9; J. Ratzinger, *Kościół jako sakrament zbawienia*, w: tenże, *Kościół – znak wśród narodów...*, dz.cyt., 222–225.

³⁴ KL 26.

³⁵ Por. KKK 1136; KL 26; P. Kulbacki, *Liturgia w formacji człowieka ku wolności*, Lublin 2013, 214; zob. TPO II, 327–328, 380.

³⁶ J. Ratzinger, *Eklezjologia II Soboru Watykańskiego...*, dz.cyt., 250.

³⁷ Por. KL 26; J. Ratzinger, *Eklezjologia II Soboru Watykańskiego*, dz.cyt., 240–241.

³⁸ Por. Kongregacja Nauki Wiary, *List do Biskupów Kościoła katolickiego o niektórych aspektach*

słowo Boże, sprawuje Eucharystię i inne sakramenty oraz żyje w miłości braterskiej. Parafii przewodniczy prezbiter w imieniu biskupa, w niej dokonuje się autentyczne spotkanie z Chrystusem i z Kościołem w sposób bezpośredni i rzeczywisty. Celebrowanie Eucharystii, stanowiące epifanię Kościoła, nie oznacza, że jest ona diecezją w miniaturze czy jej jednostką administracyjną. Parafia jest częścią wspólnoty diecezji, przez co pozostaje we wspólnocie z Kościołem powszechnym.

Istotny wkład w pogłębienie nauczania soborowego postrzegającego parafię w kontekście Kościoła lokalnego zawdzięczamy ks. Franciszkowi Blachnickiemu. Odwołując się do scholastycznego ujmowania sakramentu jako widzialnego znaku spotkania z rzeczywistością niewidzialną, stwierdzał, iż czynności liturgiczne są takim znakiem (*sakramentem*), który oznacza Kościół i sprawia Kościół, czyli są „sakramentem «Kościoła-sakramentu»”. Takie pozornie paradoksalnie brzmiące sformułowanie wywiódł m.in. z Konstytucji o liturgii, podkreślającej, iż pierwszeństwo należy przyznawać „celebracji wspólnotowej z obecnością i czynnym udziałem wiernych”³⁹. Ten wybitny polski teolog Kościoła-*communio* akcentował, iż w liturgii nie chodzi o pojedyncze znaki czy akty liturgiczne, lecz o celebrację wspólną zgromadzenia liturgicznego. To właśnie czyni je skutecznym znakiem Kościoła. Potwierdzają to inne dokumenty soborowe, mówiące o potrzebie tworzenia parafii w Kościele lokalnym. Konstytucja o liturgii podkreśla, iż funkcjonują one pod przewodnictwem duszpasterza zastępującego biskupa i „w pewien sposób przedstawiają [...] widzialny Kościół ustanowiony na całej ziemi”. Dlatego postulat pogłębienia życia liturgicznego i jego związku z biskupem oraz dążenia „do rozkwitu poczucia wspólnoty parafialnej, zwłaszcza w zbiorowym celebrowaniu niedzielnej mszy świętej”⁴⁰ ma głębokie znaczenie eklesjologiczne⁴¹.

Należy tu zaznaczyć, iż Sobór, widząc w liturgii „szczyt, do którego zmierza działalność Kościoła, i zarazem jest źródło, z którego wypływ cała jego moc”⁴² zarazem wskazuje na wymiar ewangelizacyjny i misyjny parafii, gdyż „liturgia nie wyczerpuje całej działalności Kościoła. Zanim bowiem ludzie będą się mogli zbliżyć do liturgii, muszą być wezwani do wiary i nawrócenia”⁴³.

6. PARAFIA A KOŚCIÓŁ LOKALNY

Ukazany powyżej obraz „misterium Kościoła-sakramentu” pozwala zrozumieć, dlaczego Ojcowie *Vaticanum II*, nie podejmując zagadnienia parafii w sposób systematyczny, wskazywali na nią w kontekście eklesjologii Kościoła powszechnego i Kościoła partykularnego. Kościół powszechny istnieje w Kościołach lo-

Kościola pojętego jako komunii «Communio notio» (28 V 1992), n. 1, 11; Benedykt XVI, *Sacramentum caritatis*, n. 15.

³⁹ Por. KL 27.

⁴⁰ Por. KL 42.

⁴¹ Por. TPO II, 380–381.

⁴² Por. KL 10.

⁴³ KL 9.

kalnych, a Kościoły lokalne istnieją w Kościele powszechnym⁴⁴. Kościół lokalny stanowi znak Kościoła powszechnego. Ten znak wyraża się poprzez biskupa, celebrowanie Eucharystii i względnie stała społeczność wiernych⁴⁵. Dlatego, chociaż parafia w teologicznym sensie nie stanowi Kościoła partykularnego, to, jak podkreślał F. Blachnicki, można w niej odnaleźć elementy konstytutywne Kościoła lokalnego. Dzięki parafii, w której prezbiter reprezentuje biskupa, Kościół może być bezpośrednio widocznym znakiem urzeczywistniania pośrednictwa zbawczego⁴⁶.

Parafia jest wspólnotą ludzi zjednoczonych mocą ofiary Eucharystycznej w Duchu Świętym – dawcy wiary i miłości. To On buduje relacje międzyludzkie kształtujące świadomość przynależności do wspólnoty zbawienia.

Mówiąc o parafii stanowiącej część Kościoła partykularnego, należy zauważyć, iż Kościoły lokalne (partykularne) reprezentują różne środowiska kulturowe, dzięki czemu Kościół powszechny nie stanowi jakiejś abstrakcyjnej idei identycznej dla wszystkich Kościołów, ale zarazem żaden z Kościołów lokalnych nie może zrealizować w pełni misterium Kościoła. Ta różnorodność kulturowa rodzi swoistą autonomię, choć nie ma ona charakteru absolutnego⁴⁷.

Według eklezjologii *Vaticanum II* parafia stanowi nie tylko podstawową komórkę hierarchicznej struktury Kościoła (*ecclesia domestica*, mającą część atrybutów Kościoła, nie jest strukturą hierarchiczną!), ale jest wspólnotą nowego ludu Bożego, czyli Kościoła Bożego. Jednak teologicznie jej samodzielność nie jest równa samodzielności biskupich Kościołów partykularnych, co podkreśla Konstytucja o Kościele⁴⁸, a postuluje błędnie rozumiana eklezjologia eucharystyczna⁴⁹. Dlatego w 2013 r. poprawka do typicznych Obrzędów chrztu nie określa podmiotu przyjmującego dzieci w progu świątyni nieprecyzyjnym określeniem „wspólnota chrześcijańska”, ale terminem „Kościół Boży”⁵⁰.

7. PERSONALISTYCZNY WYMIAR WSPÓLNOTY LOKALNEJ

Ponieważ parafia jest częścią Kościoła partykularnego, skoncentrowaną wokół sprawowania w konkretnym miejscu Eucharystii, to w tym kontekście należy powrócić do pytania o koncepcję parafii jako wspólnoty wspólnot? Tego określenia nie wolno rozumieć tylko na płaszczyźnie socjologii „małych grup”, które lepiej odpo-

⁴⁴ Por. DKW 2.

⁴⁵ Por. KK 26, 42.

⁴⁶ Por. KK 26, 42; TPO II, s. 386; zob. F. Blachnicki, *Oaza Rekolekcyjna Diakonii*, [Krościenko] 1995, 135–137.

⁴⁷ Por. KK 13.

⁴⁸ Por. KK 28.

⁴⁹ Por. TPO II, 194; zob. „*Communio*” w *chrześcijańskiej refleksji o Kościele*, red. A. Czaja, M. Marczewski, Lublin 2004, 5–6, F. Blachnicki, *Urzeczywistnianie się Kościoła w liturgii*, w: tenże, *Liturgia a wspólnota*, Kraków 2015, 5–36.

⁵⁰ *Congregatio de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum, Decretum*. Prot. N. 44/13/L (22.02.2013), *Anamnesis* 20 (2014), nr 1 (76), 33–34; *Dekret wprowadzający zmiany do Obrzędów chrztu dzieci* (6 III 2014, Przew. KEP SEP-D/6.1–5), *Anamnesis* 20 (2014), nr 4 (79), 30.

wiadają naturalnym możliwościom formowaniu lokalnej społeczności. Parafia nie jest sumą grup przełamujących anonimowość dużej zbiorowości, przez to lepiej aktywizujących do apostołstwa i ewangelizacji, gdyż wspólnotę buduje sprawca jedności – Duch Święty. Między poszczególnymi członkami Kościoła muszą istnieć relacje osobowe, które wyrażają się w dialogu spotkania „ja – ty”. Owocem tego spotkania kształtowanego przez miłość (owoc Ducha Świętego) jest świadomość „my”. Charakter natury ludzkiej „ilościowo ogranicza” budowanie i przeżywanie takich relacji do kilkunastu – kilkudziesięciu osób mogących się znać po imieniu⁵¹.

Przywołany wyżej model parafii ukształtowanej po Soborze Trydenckim wypełniał swe zdanie w epoce przedindustrialnej, w małych społecznościach, w których nie było anonimowości wielkich skupisk miejskich, gdzie duszpasterz mógł budować osobistą więź z każdym parafianinem. Natomiast w dzisiejszym zatomizowanym świecie postindustrialnym wchodzącym w erę cyfrową, świadomość relacji „my” jako wspólnoty parafialnej może rodzić się poprzez relacje osobowe doświadczane w małych wspólnotach. Dzięki temu Eucharystia niedzielna, znak urzeczywistniający Kościół (sakrament), gromadząca całą wspólnotę parafialną, przestaje wówczas mieć charakter anonimowego zgromadzenia religijnego. Osobowych, bezpośrednich relacji nie zastąpi ani komunikator w smartfonie, ani transmisja z mszy św. Należy tu zauważyć, że sposoby komunikacji społecznej charakterystyczne szczególnie dla młodego pokolenia epoki cyfrowej, nie są w stanie zastąpić bezpośredniego spotkania osób. Widząc szansę owocnego włączenia w ewangelizację mediów elektronicznych, postuluje się pomaganie człowiekowi poprzez te media w przechodzeniu ze świata wirtualnego do świata rzeczywistego⁵².

Pierwotne znaczenie terminu *paroikia* odnosiło się do wspólnoty lokalnej, „sąsiedzkiej” opartej na bezpośrednich, codziennych więziach osobowych, które mogą zanikać w anonimowej grupie spotykającej się w wielkiej świątyni. Konstytucja o liturgii zaznacza, iż chodzi o to, „aby chrześcijanie w tym misterium wiary nie uczestniczyli jak obcy lub milczący widzowie, lecz aby przez obrzędy i modlitwy misterium to dobrze rozumieli, w świętej czynności brali udział świadomie, pobożnie i czynnie”⁵³. Aby takie uczestnictwo następowało zreformowano kalendarz liturgiczny, uwypuklając jego powiązanie z tradycją katechumenatu⁵⁴. Dzięki temu *Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych*⁵⁵ oraz Adhortacja *Evangelii nuntiandi*⁵⁶ pozwalają lepiej dostrzec we wspólnocie parafialnej jej podmiotowość w rodzeniu się wiary.

⁵¹ F. Blachnicki, *Oaza Rekolekcyjna Diakonii...*, dz.cyt., 140–143; tenże, *Pedagogia ministrantka*, Warszawa 2011, 123–129; TPO II, 246–261.

⁵² Por. Papińska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu, *Kościół a Internet* (22 II 2002), nr 3, 5.

⁵³ Por. KL 48.

⁵⁴ Por. *Ogólne normy roku liturgicznego i kalendarza*, w: *Mszal Rzymski dla diecezji polskich*, Warszawa 2009, [77]–[85].

⁵⁵ Zob. *Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych. Dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1988 [dalej OCWD].

⁵⁶ Zob. Paweł VI, Adhortacja apostolska o ewangelizacji w świecie współczesnym *Evangelii nuntiandi* (8 XII 1975) [dalej EN].

Na przykład *Obrzędy* definiują, iż „wtajemniczenie katechumenów dokonuje się stopniowo w społeczności wiernych, którzy przez rozważanie razem z katechumenami bogactwa misterium paschalnego i pogłębianie własnego nawrócenia swoim przykładem prowadzą ich do pełniejszej uległości Duchowi Świętemu”⁵⁷. Ten proces wskazuje na rolę bezpośredniego, osobowego kontaktu, stanowiącego pierwotną płaszczyznę świadectwa życia wiarą, dojrzewanie bowiem dokonuje się nie tylko przez odpowiednią katechizację i liturgię, gdyż „katechumeni uczą się życia chrześcijańskiego w przyjaznej atmosferze, wspomagani przykładem i pomocą poręczających oraz rodziców chrzestnych, a nawet całej wspólnoty [...], nawrócony człowiek doznaje nieraz rozdarcia i osamotnienia, ale również radości, której Bóg udziela bez miary”. Zarazem katechumeni uczą się współdziałania w ewangelizowaniu i apostołstwie⁵⁸.

Dlatego podstawowa formacja chrześcijańska opiera się na podmiotowości lokalnej wspólnoty, przede wszystkim doświadczanej w parafii. Troska o sympatyków i o katechumenów, polegająca na towarzyszeniu osobistym łączącym liturgię, katechezę, wdrażanie w obyczaje chrześcijańskie i apostołstwo, domaga się bezpośredniego świadectwa życia. Następuje też ożywienie wspólnoty świeżością wiary neofitów⁵⁹.

Chociaż Kościół partykularny stanowi diecezja z biskupem na czele, to w świetle powyższego jej parafie z prezbiterami delegowanymi przez biskupa stanowią naturalne, „sąsiedzkie” (*paroikia*) podstawowe miejsce codziennego wzrostu życia chrześcijańskiego. Dotyczy to nie tylko przygotowujących się do zawarcia przyrzeczenia wiary, ale także parafian ochrzczonych towarzyszących im i co roku odnawiających swoje przyrzeczenie chrzcielne w Noc Paschalną⁶⁰.

8. EWANGELIZACYJNO-KATECHUMENALNY CHARAKTER PARAFII

1. Perspektywa personalistyczna pozwala na dokonanie analizy zróżnicowania kręgów przynależności do współczesnej parafii⁶¹. Szeroki jest dziś krąg pierwszy, zewnętrzny osób ochrzczonych, deklarujących formalnie przynależność do Kościoła i uznających istnienie struktury parafialnej, ale osoby te nie włączają się (z różnych powodów) we wspólnotę i jej życie wokół eucharystycznego centrum i pozostają na peryferiach życia Kościoła. Często nawet nie figurują w rejestrze parafialnym. To wcale nie oznacza, iż są wyłączeni z troski modlitewnej i szanującej ich wolność misji wspólnoty parafialnej. Parafia nie wykazująca takiej

⁵⁷ OCWD 4.

⁵⁸ Por. OCWD 19.

⁵⁹ Por. OCWD 39

⁶⁰ Por. A. Megger, *Eucharystia w procesie wtajemniczenia chrześcijańskiego*, Roczniki Teologiczne 63 (2016), z. 8, 21–41; P. Kulbacki, *Mistagogiczny charakter odnowienia przyrzeczeń chrzcielnych*, Roczniki Teologiczne 63 (2016) z. 8, 85–105.

⁶¹ Por. F. Blachnicki, *Oaza Rekolekcyjna Diakonii...*, dz.cyt., 137–146.

dynamiki troski ewangelizacyjnej skierowanej ku peryferiom staje się tylko statyczną instytucją administracyjną na poziomie dawnej struktury kulturowej społeczeństwa katolickiego.

2. Kręgiem drugim, bardziej wewnętrznym, jest krąg wiernych praktykujących na zasadzie tradycji i żyjących w swoistym dualizmie „ja – oni”; „oni”, czyli kierownictwo życia religijnego parafii. Obydwa te kręgi wymagają posługi prowadzącej do aktualizacji osobistej decyzji wiary. Tylko taki wybór przełamuje relację „ja – oni” na rzecz „ja – my”; „my”, czyli uczniowie Pana o zróżnicowanym powołaniu do posługi.

3. Soborowa wizja parafii jako realizowania się w konkretnych miejscach misterium Kościoła ukazuje jeszcze bardziej skupiony wewnątrz krąg tych, którzy weszli na drogę pogłębionej formacji chrześcijańskiej. Są to ci, którzy świadomie i systematycznie uczestniczą w odnowieniu, intensyfikacji czy po raz pierwszy w bardziej świadomym przeżywaniu spotkania z Panem i Zbawicielem. Formacja ta winna przybierać jakiś charakter katechumenatu pochrzcielnego (konkretną propozycję wypracowały ruchy odnowy eklezjalnej – np. *deuterokatechumenat* czy *neokatechumenat*), do którego Kościół powraca w cyklu paschalnym roku liturgicznego przeżywanego w każdej parafii. Ten krąg formacyjny pogłębia świadomość eklezjalną życia słowem Bożym, liturgią, modlitwą osobistą, miłością i świadectwem. Od czasu pojawienia się nurtu odnowy biblijnej, liturgicznej i pastoralnej, które stanęły u podstaw decyzji *Vaticanum II* Kościół jest świadomy, iż właśnie zadaniem parafii (wspomaganej przez wspólnoty ruchów odnowy eklezjalnej) jest uzupełnianie deficytu formacji inicjacyjnej, zredukowanej w minionym okresie do nauczania podstaw katechizmu. Tak formowani parafianie dojrzewają do świadomości eklezjalnego „my” i wówczas ich grupy wzrostu chrześcijańskiego stają się żywymi komórkami Kościoła budującymi wspólnotę parafialną.

4. Opisujący proces w naturalny sposób wprowadza w jeszcze ściślejszy krąg wspólnoty uczniów Pana, pozwalając im odkrywać wezwanie i własne charyzmaty do posługi apostoelskiej w środowisku codziennego życia, czy posługi wyspecjalizowanej na rzecz wspólnoty parafialnej, czy w szerszej społeczności ludzkiej.

5. Ojcowie Soboru widzieli, iż taka parafia potrzebuje swoistego centrum, kręgu wewnętrznego, serca wspólnoty w postaci nie tyle jednoosobowego podmiotu wydającego dyrektywy swym podwładnym, ile wspólnoty osób (ze swym moderatorem – proboszczem) intensywnie przeżywających relację „my” do całej wspólnoty parafialnej, za którą podejmują szczególną odpowiedzialność. Są to nie tylko inni księża i osoby konsekrowane, ale także świecy podejmujący różnorodną posługę katechetyczną czy liturgiczną (organista, kościelny). To właśnie ta wspólnota, grupa ma być dla parafii znakiem tego, ku czemu parafia ma się rozwijać.

Parafia z powyższymi wyróżnionymi (ukształtowanymi) kręgami zaangażowania w ewangelizację i formację katechumenalną stanowi najbardziej adekwatną odpowiedź na pilne potrzeby odnowy tej podstawowej wspólnoty życia religijnego⁶². Jednak podejmowaniu programu odnowy Kościoła grozi pokusa, na którą często wskazywał ks. Franciszek Blachnicki. Polega ona na uznaniu, iż odnowa parafii może

⁶² Por. F. Blachnicki, *Katechumenat w duszpasterstwie parafialnym*, w: tenże, *Sympatycy czy chrześcijanie?*, Kraków 2016, 107–125.

być przeprowadzona za pomocą nauczania i zorganizowania odpowiednich struktur i grup parafialnych. Proponuje się wówczas w parafiach zlepek różnych akcji organizowanych oddolnie lub odgórnie, nieskoordynowanych z procesem wzrostu życia chrześcijańskiego pojedynczych osób oraz wdrożenia w życiodajną liturgię i podejmowania służby dla Kościoła i świata⁶³. Jeśli ten aktywizm na dłuższą metę nie owocuje radością – darem Ducha Świętego, a rodzi znużenie i frustrację, to znaczy że w parafii nie realizuje się długofalowej strategii ewangelizacji i konsekwentniej formacji parafian.

Natomiast skoncentrowana wokół Eucharystii wspólnota staje się dynamicznym centrum parafii. Jest to podmiot o świadomości „my” w zakresie odpowiedzialności za ewangelizację i formację inicjacyjną oraz katechumenalną misję wobec świata. Podstawą takiego modelu jest nie tyle informacja i organizacja, ile świadectwo i partycypacja. Takie uczestnictwo jest pełne owoców Ducha Świętego: radości, miłości, jedności w służbie, pokoju... Staje się ono uczestnictwem w życiu Bożym przez Jezusa Chrystusa w Duchu Świętym, w konkretnej wspólnocie i staje pociągającym świadectwem, mimo zawsze towarzyszących słabości. Tak rozwijające się małe wspólnoty jako żywe komórki życia eklezjalnego są tworzone w parafii, nie poza parafią, lecz w jej ramach i podejmują służbę (*diakonia*) w stosunku do większej wspólnoty parafialnej. Oparte na relacjach osobowych małe wspólnoty stają zaczynem ewangelizacji *ad extra*, z nich wyłaniają się wspólnoty wzrostu, bazujące na formacji inicjacyjnej. Łatwo zauważyć, że z tym opisem koreluje patrystyczna koncepcja Kościoła domowego (*ecclesia domestica*), małej wspólnoty naturalnej opartej na sakramentalności małżeństwa.

Duszpasterstwo w parafii wymaga organicznego, długofalowego, konsekwentnego, kontynuowanego procesu odnowy życia Kościoła we wszystkich jego wymiarach, procesu, który uwzględnia odnowę jego podstawowych wspólnot – parafii. Aby odnaleźć klucz do przeorientowania duszpasterstwa, trzeba widzieć parafię jako wspólnotę misji i wzrostu. Dlatego postuluje się, aby teologię duszpasterstwa widzieć jako teologię ewangelizacji, aby nie zacieśniać działalności Kościoła do ochrzczonych. Takie duszpasterstwo jest bowiem raczej statyczne, nie niesie w sobie dynamiki misyjnej, perspektywy Kościoła rozwijającego wszelkie swoje możliwości, aby mocą Dobrej Nowiny nasycić cały współczesny świat we wszystkich dziedzinach życia ludzkiego⁶⁴.

Wzrost wszystkich ochrzczonych w dzieciństwie, którzy stają się dorosłymi, zgodnie z postulatami zreformowanego roku liturgicznego, wymaga pogłębiania formacji opartej na sakramentach inicjacji, zatem dokonuje się we wspólnocie parafialnej. Rozwój uczniów Pana wynika z permanentnej mistagogii i prowadzi do podejmowania diakonii, do realizowania misji każdego chrześcijanina. Misja ta jest podejmowana we wspólnocie wyrastającej ze wspólnoty formacyjnej (ewangelizacyjno-katechumenalnej) pogłębiającej swój apostołski charakter. Proces ewangelizacji i wzrostu tej wspólnoty jest w naturalny sposób zakorzeniony

⁶³ Por. F. Błachnicki, *Ewangelizacja w procesie budowania „nowej parafii”*, w: tenże, *Charyzmat Światło-Życie*, Kraków 2010, 111–112.

⁶⁴ Tamże, 113; EN 18.

w parafii i jej misji. Trzeba podkreślić z całym naciskiem, że misję parafii określa jej posłannictwo ewangelizacyjne. Zakorzenione w parafii (*paroikia*) wspólnoty zyskują swą podmiotowość w Kościele Bożym, uzdalniają ją i obligującą do misji ewangelizacyjno-katechumenalnej ku przemianie świata. Dlatego fundamentem ewangelizacji „na obrzeżach” jest wspólnota – *koinonia*, którą buduje *martyria*, *leiturgia* i *diakonia*.

Dlatego należy podkreślić, iż dla dynamiki misyjnej, ewangelizacyjnej Kościoła niezwykle ważny jest fakt, że podmiot oddziaływania ewangelizacyjnego stanowią nie tylko poszczególni duchowni czy chrześcijanie, ale konkretna wspólnota (*paroikia*), w której uczeń Chrystusa rozwija się i do niej przyprowadza „sympatyków” – nie do anonimowego zgromadzenia⁶⁵.

9. PROCES POKOLENIOWY

Kształtowanie życia parafialnego w parafii w sytuacji przyspieszenia życia społeczno-gospodarczego jest procesem pokoleniowym. W parafii wielkowiejskiej w ciągu dwudziestu czy dwudziestu pięciu lat naturalne migracje wymieniają znaczną część jej mieszkańców, a także kilkakrotnie zmienia się zespół duszpasterzy. Migracje te odbywają się w jakimś stopniu w obszarze Kościoła partykularnego.

Oznacza to konieczność formułowania wieloletniej strategii rozwoju poszczególnych parafii już nie opartej, tak jak do niedawna, na zaangażowaniu w budowanie świątyni, rocznicowych obchodach czy autorskim projekcie duszpasterza realizowany doraźnie, ale długofalowej strategii formacyjnej ewangelizacyjno-katechumenalnej. Przy zachowaniu charakteru parafii, stanowiącej „sąsiedztwo” (*paroikia*) z własnym proboszczem i jego osobistymi charyzmatami, odwołując się do teologii Kościoła lokalnego, trzeba tę strategię wypracowywać i systematycznie korygować – wspólnie, w ramach prezbiterium Kościoła lokalnego i świeckich.

10. INSTYTUCJONALNE PUNKTY ODNIESIENIA

Posoborowa koncepcja parafii znajduje swe odbicie w różnych miejscach współczesnych dokumentów Kościoła⁶⁶. Na przykład Kodeks Prawa Kanonicznego definiuje, iż „parafia jest określoną wspólnotą wiernych, utworzoną na sposób stały w Kościele partykularnym, nad którą troskę pasterską, pod władzą biskupa diecezjalnego, powierza się proboszczowi jako jej własnemu pasterzowi”⁶⁷. Określenie to przytacza i uzupełnia Katechizm Kościoła Katolickiego, stwierdzając, iż „jest ona miej-

⁶⁵ Por. A. Perzyński, *Parafia w świetle teologii Kościoła lokalnego*, w: *Dziś i jutro parafii*, red. A. Lepa, Łódź 1991, 59–63.

⁶⁶ Zob. I. Pękalski, *Specyfika struktur prawnych wspólnoty parafialnej*, w: *Dziś i jutro parafii...*, dz.cyt., 75–118.

⁶⁷ KPK 515.

scem, gdzie wszyscy wierni mogą się zgromadzić na niedzielną celebrację Eucharystii. Parafia wprowadza lud chrześcijański do uczestniczenia w życiu liturgicznym i gromadzi go podczas tej celebracji; głosi zbawczą naukę Chrystusa; praktykuje miłość Pana w dobrych i braterskich uczynkach⁶⁸. Dlatego „każda diecezja lub inny Kościół partykularny powinny być podzielone na odrębne części, czyli parafie”⁶⁹.

Koncepcja parafii wyłania się także z zapisów kodeksowych dotyczących jej prawnego reprezentanta, czyli proboszcza. Proboszcz oczywiście musi mieć święcenia prezbiteratu oraz spełniać inne odpowiednie warunki⁷⁰. Kodeks, mówiąc o obowiązkach proboszcza, nakazuje głosić nieskażone słowo Boże, nauczać w homiliach i katechezie, popierać różne dzieła ewangeliczne, zwłaszcza w zakresie sprawiedliwości społecznej, troszczyć się o katolickie wychowanie dzieci i młodzieży. Prawo wskazuje także na ewangelizację niepraktykujących lub niewierzących. Dalej podkreśla się, iż „sprawowanie Eucharystii stanowi centrum parafialnego zgromadzenia wiernych” oraz, że należy troszczyć się o czynne uczestnictwo w sakramentach. Kodeks, odwołując się do roli zasadniczej roli biskupa, domaga się od jego delegata, czyli proboszcza, kierowania liturgią bez nadużyć. Posoborowy obraz życia parafii wymaga troski o Kościół domowy m.in. poprzez modlitwę w rodzinach i ich przygotowanie do świadomego i czynnego uczestnictwa w liturgii – chodzi tu o coś o wiele głębszego niż wypełnianie kanonicznego „obowiązku niedzielnej mszy św.”. Prawo kodeksowe wskazuje dalej na konieczność osobistych, zindywidualizowanych kontaktów z wiernymi, szczególnie w trudnych sytuacjach życiowych oraz pomoc we wzroście życia chrześcijańskiego w rodzinach⁷¹.

Trudno wymagać, aby ogólne ramy prawa szczegółowo precyzowały jak realizować troskę o parafię, szczególnie w większych wspólnotach. Pomocą służą tu różne formy wspólnotowego działania laikatu. Prawo kodeksowe określa, iż „proboszcz uznaje i popiera własny udział wiernych świeckich w misji Kościoła, udzielając również poparcia ich stowarzyszeniom o celach religijnych”. Stowarzyszenia te nie są polem działania tylko danej parafii i jej najbardziej charyzmatycznego proboszcza, dlatego duszpasterz „współpracuje z własnym biskupem i diecezjalnym prezbiterium, zabiegając także o to, by wierni troszczyli się o parafialną wspólnotę, czuli się członkami zarówno diecezji, jak i Kościoła powszechnego, oraz uczestniczyli w rozwijaniu lub podtrzymywaniu tej wspólnoty”⁷². Stąd prawo postuluje rady: duszpasterską i ekonomiczną, odnośnie zaś do duszpasterzy, aby „praktykowali wedle możliwości jakąś formę życia wspólnego w domu parafialnym”⁷³.

Prawo wskazuje na rolę wspólnoty parafialnej w kontekście chrztu i zawierania małżeństwa, a także nabożeństwa pogrzebowego w kościele parafialnym⁷⁴. Prawny wymóg poświęcenia kościoła parafialnego⁷⁵ i liturgiczne obchody rocznicy

⁶⁸ KKK 2179.

⁶⁹ Por. KPK 374.

⁷⁰ Por. KPK 521.

⁷¹ Por. KPK 528–529.

⁷² KPK 529 par. 2

⁷³ KPK 550; por. DP 8.

⁷⁴ Por. KPK 857, 1115, 1177.

⁷⁵ Por. KPK 1217.

poświęcenia⁷⁶ ukazują misterium Kościoła jako wspólnoty namaszczonej Duchem Świętym, stanowiącej przedłużenie misji zbawienia Chrystusa⁷⁷.

11. ZAKOŃCZENIE

Po Soborze Trydenckim podejmowano wysiłek przewyciężenia koncepcji parafii jako jednostki organizacyjnej Kościoła, co doprowadziło do modelu jednoosobowego podmiotu kierującego parafią (proboszcza), który został uwolniony ze struktur feudalnych. Model ten sprawdzał się w społecznościach niezbyt wielkich, umożliwiających osobiste kontakty. Odkrywanie Kościoła jako misterium zbawienia, dokonywanego w ludzie Bożym Nowego Testamentu, pozwala na rozwój koncepcji parafii opartej na eklezjologii wspólnoty skupionej wokół Eucharystii i podejmującej misję ewangelizacyjną – wspólnotę (*koinonia*), budowaną na fundamencie posługi słowa i świadectwa (*martyria*), liturgii (*leiturgia*) oraz posługi miłości (*diakonia*).

BIBLIOGRAFIA

- Bartnik Cz., *Kościół Jezusa Chrystusa*, Wrocław: Wrocławska Księgarnia Archidiecezjalna 1982.
- Blachnicki F., *Ewangelizacja w procesie budowania „nowej parafii”*, w: F. Blachnicki, *Charyzmat Światło-Życie*, Kraków: Wydawnictwo Światło-Życie 2010, 111–128.
- Blachnicki F., *Istotne cechy ruchu eklezjalnego*, w: F. Blachnicki, *Charyzmat Światło-Życie*, Kraków: Wydawnictwo Światło-Życie 2010, 5–36.
- Blachnicki F., *Katechumenat w duszpasterstwie parafialnym*, w: F. Blachnicki, *Sympatycy czy chrześcijanie?*, Kraków: Wydawnictwo Światło-Życie 2016, 107–125.
- Blachnicki F., *Konieczność odnowy liturgii na tle jej tradycyjnej koncepcji*, w: F. Blachnicki, *Jaka odnowa liturgii?*, Kraków: Wydawnictwo Światło-Życie 2015, 6–36.
- Blachnicki F., *Liturgia w świetle tajemnicy Chrystusa Sługi*, w: F. Blachnicki, *Jaka odnowa liturgii?*, Kraków: Wydawnictwo Światło-Życie 2015, 37–51.
- Blachnicki F., *Losy katechumenatu w ciągu dziejów*, w: F. Blachnicki, *Sympatycy czy chrześcijanie?*, Kraków: Wydawnictwo Światło-Życie 2016, 81–89.
- Blachnicki F., *Oaza Rekolekcyjna Diakonii*, [Krościenko]: Wydawnictwo Światło-Życie 1995.
- Blachnicki F., *Pedagogia ministrancka*, Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie 2011.
- Blachnicki F., *Teologia pastoralna ogólna, cz. 2: Eklezjologiczna dedukcja teologii pastoralnej*, Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie 2015.
- Blachnicki F., *Urzeczywistnianie się Kościoła w liturgii*, w: F. Blachnicki, *Liturgia a wspólnota*, Kraków: Wydawnictwo Światło-Życie 2015, 5–36.
- „*Communio*” w *chrześcijańskiej refleksji o Kościele*, red. A. Czaja, M. Marczewski, Lublin: Wydawnictwo KUL 2004.
- Congar Y., *Kościół jako sakrament zbawienia*, tłum. z fr. T. Mazuś, Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX 1980.
- Dyk S., *Homiletyka – nauka w służbie ewangelizacji, liturgii i chrześcijańskiego życia*, w: *Teologia pastoralna nauką w służbie nowej ewangelizacji*, red. Cz. Krakowiak i in., Lublin: Wydawnictwo KUL 2010, 85–105.

⁷⁶ Por. *Ogólne normy roku liturgicznego*, nr 52c; I 4.b.

⁷⁷ Por. F. Blachnicki, *Liturgia w świetle tajemnicy Chrystusa Sługi*, w tenże, *Jaka odnowa* s. 39.

- Głowacki Z., *Sakramentalność liturgii słowa Bożego we mszy świętej*, Roczniki Teologiczne 63 (2016), z. 8, 5–19.
- Kamiński R., *Parafia miejscem realizacji duszpasterstwa*, w: *Teologia Pastoralna*, t. 2, red. R. Kamiński, Lublin 2002, 11–93.
- Kamiński R., *Parafia*, w: *Leksykon teologii pastoralnej*, red. R. Kamiński, W. Przygoda, M. Fiałkowski, Lublin: Wydawnictwo KUL 2006, 587–594.
- Knowles M.D., Obolensky D., *Historia Kościoła*, t. 2: 600–1500, tłum. z ang. R. Turzyński, Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX 1988.
- Kulbacki P., *Eklezjologia eucharystyczna*, w: *Studia liturgiczne*, t. 14: *Eucharystia – tajemnica celebrowana*, red. W. Pałęcki, A. Megger, Lublin: Wydawnictwo KUL 2018, 11–19.
- Kulbacki P., *Eucharystia i ewangelizacja młodzieży*, Łódź: Archidiecezjalne Wydawnictwo Łódzkie 1998.
- Kulbacki P., *Liturgia Kościoła miejscem spotkania suwerennego Boga z wolnym człowiekiem*, Łódzkie Studia Teologiczne 18 (2009), 147–156.
- Kulbacki P., *Liturgia w formacji człowieka ku wolności*, Lublin: Polihymnia 2013.
- Kulbacki P., *Mistagogiczny charakter odnowienia przyrzeczeń chrzcielnych*, Roczniki Teologiczne 63 (2016), z. 8, 85–105.
- Kulbacki P., *Modlitwa powszechna jako modlitwa wiernych*, Roczniki Liturgiczno-Homiletyczne 57 (2010).
- Perzyński A., *Parafia w świetle teologii Kościoła lokalnego*, w: *Dziś i jutro parafii*, red. A. Lepa, Łódź 1991, 47–74.
- Pękalski I., *Specyfika struktur prawnych wspólnoty parafialnej*, w: *Dziś i jutro parafii*, red. A. Lepa, Łódź: Wydawnictwo Diecezjalne Łódzkie 1991, 75–118.
- Mariański J., *Kościół w społeczeństwie przemysłowym*, Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX 1983.
- Mariański J., *Życie parafii*, Wrocław: Włocławska Księgarnia Archidiecezjalna 1984.
- Megger A., *Eucharystia w procesie wtajemniczenia chrześcijańskiego*, Roczniki Teologiczne 63 (2016), z. 8, 21–41.
- Migut B., *Celebracja liturgiczna jako locus homilii*, Roczniki Teologiczne 64 (2017), z. 8, 83–95.
- Nadolski B., *Urzeczywistnianie się Kościoła w liturgii*, Poznań: Pallottinum 1981.
- Pałęcki W., *Rok liturgiczny Paschą Chrystusa*, Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia 2006.
- Piwowski W., *Religijność miejska w rejonie uprzemysłowionym*, Warszawa 1977.
- Ratzinger J., *Eklezjologia II Soboru Watykańskiego*, w: tenże, *Kościół – znak wśród narodów. Opera Omnia*, t. VIII/1, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 2013, 235–257.
- Ratzinger J., *Kościół jako sakrament zbawienia*, w: tenże, *Kościół – znak wśród narodów. Opera Omnia*, t. VIII/1, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 2013, 222–234.

PARISH ACCORDING TO VATICAN II ECCLESIOLOGY

Summary

Since the beginning of Christianity a community had been formed which became a parish. The life centre of this community was the celebration of the Eucharist and close residence which enabled people to gather for the liturgy under the bishop's and later the presbyter's leadership. In the feudal period a parish became one of the components of social life, releasing it of that dependence strengthened the concept of a parish as an institution related to the hierarchic Church system. The Council of Trent confirmed this ecclesiology, although it demanded personal relationships between a vicar and his parishioners. Ecclesiology developed in the 19th and 20th century paved the way to the post-conciliar idea of a parish as the place where the Church is present in the liturgy and Eucharistic gathering as "the sacrament of Church – sacrament of salvation in Christ". The concept of this parish mission requires evangelization-catechumenal strategy.

Key words: parish, community, evangelization, catechumenate, mission, Eucharist

Nota o Autorze

Ksiądz **Piotr KULBACKI** – prezbiter archidiecezji łódzkiej, teolog, doktor habilitowany nauk teologicznych w zakresie teologii pastoralnej, profesor Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, zatrudniony na Wydziale Teologii – w Instytucie Nauk Teologicznych. Związany z Ruchem Światło-Życie od 1973 r. Jest członkiem-założycielem Krucjaty Wyzwolenia Człowieka. Organizuje sympozja specjalistyczne Krucjaty oraz poświęcone odnowie parafii. Kieruje Instytutem Formacji Pastoralno-Liturgicznej (KUL), jest członkiem Zespołu Konferencji Episkopatu Polski ds. Apostolstwa Trzeźwości i Osób Uzależnionych, Towarzystwa Naukowego KUL, Lubelskiego Towarzystwa Naukowego, Polskiego Towarzystwa Mariologicznego; Przewodniczący Komisji Teologiczno-Programowej Ruchu Światło-Życie, Przewodniczący Rady Instytutu im. ks. F. Błachnickiego, Przewodniczący Rady Programowej kwartalnika „Eleuteria”. ORCID: 0000-0003-4139-4328.
Kontakt e-mail: piotr.kulbacki@kul.pl